

811.163.41'367.635

АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 19. X 2010.
Прихваћен: 21. XII 2010.

РЕЧЦА ПАК У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ¹

У раду се даје семантичко-синтаксичка и прагматичка анализа речце *пак* у српском језику. Износи се критички осврт на обраду ове лексеми у речницима српског језика и даје се пример њене лексикографске обраде у РСАНУ, уз указивање на проблеме с којима се лексикографи срећу приликом обраде хомоформних функционалних речи. Указује се на потребу да се Упутства за израду РСАНУ ускладе са модерном лексиколошком теоријом у вези са обрадом лексеми добијених конверзијом.

Кључне речи: речце, речца *пак*, хомоформност речца с везницима и прилозима, конверзија, семантика, синтакса, прагматика, лексикографија, корпус, српски језик.

1. УВОД

Предмет овог рада јесте семантичко-синтаксичка и прагматичка анализа речце *пак*, која се врши са циљем да се ова лексема што верније лексикографски представи.

---

¹ Овај рад настао је у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 148005), који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

1. 1. Функционалне речи. Речце

Функционалне речи разликују се од десигнативних у том смислу што немају денотате у изванјезичкој стварности. Због тога оне имају специфичну семантику, која се реализује у контексту, односно у говорној ситуацији, као и специфичну функцију. Њихова функција је двојака. Оне или истичу друге речи, или имају функцију модификације.² Функција модификације заједничка је за речце и за прилоге, па су многе речце често сврставане у прилоге. С друге стране, неке речце воде порекло од везника, па су многе од њих биле везане за ову врсту речи. У српској лингвистици речце су у посебну врсту речи издвојене недавно, отприлике после Другог светског рата (уп. Грицкат 1983: 10).

1.2. Порекло партикула од везника.

Хомоформност партикула с везницима и прилозима

На порекло неких партикула од везника и прилога у својим радовима указивало је више лингвиста (уп. Белић 1958: 75;³ Стевановић 1991а: 383).⁴ Како каже М. Ковачевић, „готово да нема сербокроатистичке граматике нити научне расправе у којим аутори говорећи о партикулама и/или везницима не указују на повезаност тих двију врста ријечи“ (1998: 215). Овај аутор констатује да је чињеница да неке партикуле имају исти облик као везници утицала на то да неки граматичари речце не издвајају у посебну врсту речи, односно да, ако их ипак издвајају, у њих убрајају само оне које се не могу употребити у функцији везника и прилога. Речце које су хомоформне с везницима и прилозима разматрају се унутар тих категорија. „Све то показује да партикуле савременог језика нису у граматичкој сербокроатистичкој литератури јасно разграничене од хомоформних везника или прилога“ (1998: 216).⁵

² Исту врсту функционалне распопућености налазимо и код прилога. Они „с једне стране, модификују неке друге врсте (и властиту врсту), или их само истичу, што не значи модификацију“ (Грицкат 1983: 4).

³ „Има одношајних речи којима се једна реч обележава као да је у нарочитом односу према свима другим речима у реченици. То су речце или партикуле. У свима језицима има тих партикула, али има још више целих речи или целих синтагма које врше функцију њихову. Најчешће су то свецице или прилошке речи“ (Белић 1958: 75).

⁴ „Речце савременог језика ... по пореклу и обликом својим ... најчешће (су) прилошке речи или везници“ (Стевановић 1991а: 383).

⁵ Шири преглед проблематике везан за разграничавање појединих врста непроменљивих речи може се наћи у раду И. Грицкат посвећеном прилозима у српској лингвистици. Ауторка указује на чињеницу да је у Вуково и Даничићево време владала равнодушност према непроменљивим речима и наводи податак да се у српским граматикама до Другог светског рата говори о девет врста речи и да међу непроменљивим врстама речи за речце није било места (уп. Грицкат 1983: 6, 10).

1.3. Лексикографска обрада функционалних речи. Хомоформност везника и партикула као лексикографски проблем

Приликом обраде функционалних речи лексикографи се срећу са више проблема. Ти проблеми потичу отуда што, како смо рекли, ове речи немају десигнате у класичном смислу. Принципи обраде десигнативних речи прецизније су утврђени и јаснији.

Као што смо већ поменули у тачки 1.1 овог рада, речце имају специфичну семантику и функцију. Што се тиче њиховог семантичког садржаја, он би се могао дефинисати онако како је Д. Гортан-Премк дефинисала семантички садржај предлога – као *синтеза* њиховог лексичког и граматичког значења (1984: 36). Што се њихове функције тиче, за нас је значајан начин на који је функцију модификације представила С. Ристић: „Функција модификације партикула заснива се на категоријалном значењу ОДНОСА – РЕЛАЦИЈЕ, које се реализује или као ОЦЕНА (којом говорник показује свој однос, став према осталим елементима комуникације) или као ЛОГИЧКИ ОДНОС између сегмената исказа. Смисао односа – релације функцију партикула приближава релационој функцији везника и предлога“ (1999а: 96; верзал је ауторкин). Као што ћемо видети у тачки 3.1.1 овог рада, речци *пак* основно је граматичко значење – значење логичког односа између сегмената исказа.

Дакле, специфична семантика и функција ове врсте речи представља проблем за лексикографе, па су дефиниције често неуједначене (у њима се мешају семантички и функционални критеријуми);⁶ проблем се додатно усложњава појавом хомоформних везника и речца (или прилога и речца), а с њим су у вези недоумице лексикографа због неусклађености принципа обраде хомоформних функционалних речи (некад се обрађују у оквиру полисемантичке структуре исте лексеме, са различитим граматичким квалификаторима, а некад се уместо граматичке квалификације наведе дефиниција која наглашава употребу у функцији друге врсте речи) (више о овоме в. у тачки 6 овог рада).

У *Приручнику лексикографије* (Згуста 1991) лексикографима се саветује да функционалне речи обраде по моделу десигнативних и да у речнику опишу функцију граматичких речи (нав. дело, 111).⁷

⁶ О мешању критеријума при дефинисању предлога у РСАНУ в. Гортан-Премк (1984: 39); на истом месту види и модел дефиниције који је ауторка предложила за предлоге; С. Ристић предложила је модел дефиниције за партикуле (1999а: 114).

⁷ „За лексикографа, те граматичке, или функционалне ријечи ... само су дио укупног лексикона језика, као било које друге ријечи. Његова је дужност да их забиљежи и назначи њихово значење, у овом случају грубо говорећи, да назначи с којим граматичким функцијама, када и како се користе“ (Згуста 1991: 111).

1.4. Речце и партикуле. Терминолошке напомене

Термини *речца* и *партикула* у српској лингвистици некад се користе као синоними, а некад се међу њима прави дистинкција. То у неким случајевима доводи до терминолошке конфузије. А. Белић увео је поделу речца на оне у којима се „износи субјективни став нечији о вези појмова у реченици“ и назвао их *уметнутим модалним одношајним речима* или *речцама*; оне „којима се једна реч обележава као да је у нарочитом односу према свим другим речима у реченици“ назвао је *речцама* или *партикулама* (1958: 74). Неки аутори прихватају ову поделу у начелу, уз мале нијансе у терминима, па тако користе термин *речце* за врсту речи, док подврсте речца називају *модалним речима* и *партикулама* (уп. Гортан-Премк 1997: 30; Ковачевић 1997: 7). Стевановић прави дистинкцију између *речца* (како назива врсту речи и поједине подврсте) и старих речца или партикула (које се данас користе само као саставни делови неких прилога и везника – данаске, менека, јербо итд.) (1991а: 383–384), али термин *партикуле* користи и за речце (1991б: 809–810). Термине *речца* и *партикула* као синониме користе Станојчић и Поповић (2002: 128), док неки аутори користе искључиво термин *партикуле* (уп. нпр. Мразовић, Вукадиновић 1990: 405; Ристић 1999а: 93).⁸ Ми ћемо у овом раду користити оба термина, а посматраћемо их као синониме.⁹

2. РЕЧЦА ПАК

2.1. Речца пак у српској лингвистичкој литератури¹⁰

У српској лингвистичкој литератури истиче се, обично узгред, интензификаторска (асеверативна, појачајна) функција ове лексеме, која се повезује са супротностношћу (назива се контрастивном речцом) (исп. Стевановић 1991а: 384;¹¹ Станојчић и Поповић 2002: 128). Речцом *пак* детаљније су се бавили

⁸ У вези са истраживањима С. Ристић напоменућемо да она у партикуле сврстава и речи других врста које се у систем партикула укључују секундарно, преко функције модификације (1999а: 93–94).

⁹ Будући да је наш рад везан за лексикографију, није на одмет напоменути да се ова врста речи у РСАНУ квалификује искључиво као *речце*.

¹⁰ Можда не би било на одмет напоменути да, што се тиче облика генитива множине именице *речца*, Правопис 1960 препоручује облик *речциј* (у ном. јл. *речца*). У Правопису 1994 не препоручује се у правописном речнику облик ген. мн. за ову именицу. Српски лингвисти у својим радовима као облик ген. мн. користе облик *речца*. Ми ћемо такође користити овај облик, уз напомену да за данашње језичко осећање није необичан ни облик *речци*.

¹¹ Он каже да се „речима *међутим* и *пак* с нарочитим истицањем означава супротност онога што се износи у једној реченици према ономе што је речено у претходној“ и наводи пример: *У тим речима пак има доста истине*. На овом примеру очигледно је да, када је речца

аутори који су истраживали текстуалну кохезију и ред речи у реченици. Ј. Силић је сврстава у конекторе-партикуле (конектори су сигнали контекстуалне укључености реченице) (Силић 1984: 113). Љ Поповић је писао о њеном распоређивању у својој студији о реду речи у реченици (1997: 268–269). О њеној позицији у реченици писао је и М. Стевановић. Он истиче да ова речца никад не може стајати на почетку реченице (1991б: 384).¹² У више радова посвећених партикулама у српском језику С. Ристић *нак* сврстава у партикуле које „у први план стављају садржај исказа означавајући различите логичке (смисаоне) односе између сегмената исказа“, са значењем супротстављености (исп. нпр. Ристић 1999а: 97; 2004: 505).

2.2. Речца *нак* у речницима српског језика

Уколико погледамо како је у *Вуковом рјечнику*, *Рјечнику хрватскога или српскога језика* ЈАЗУ (у даљем тексту РЈА), *Речнику српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (у даљем тексту РМС) и у једнотомном *Речнику српскога језика* (у даљем тексту РСЈ) обрађена лексема *нак*, видећемо како се проблем о ком смо говорили рефлектује у лексикографији.

- У Вуковом рјечнику одредница *нак* дата је са три значења. Прва два односе се на везник, а треће је, без граматичке квалификације, пример самосталне употребе речце *нак* са упитном интонацијом, дефинисано као *онда?* (о овом значењу в. тачку 3.2 овог рада). Како је то истакла И. Грицкат, у Вуковом речнику помоћне речи не квалификују се граматички, али се дефинишу.¹³
- Лексема *нак* у РЈА богато је илустрована примерима, па би било немогуће до детаља коментарисати читав реченички чланак. Само ћемо напоменути да је *нак* представљено као једна лексема са два одељка, за прилог и за везник. У одељку посвећеном прилогу појављују се потврде и за везник и за речцу, а међу потврдама за везник јављају се примери с речцама. Оно што свакако треба поменути јесте начин на који су примери класификовани (издвојени су примери препозитивне, односно постпозитивне употребе, одвоје-

---

нак у питању, није довољно навести само реченицу у којој се налази; најчешће је неопходно навести и претходну реченицу или шири контекст.

¹² У граматичи П. Мразовић и З. Вукадиновић, говорећи о саставном конјунктору *на/нак*, ауторке напомињу да постоји и партикула *нак*, која, нажалост, у поглављу посвећеном партикулама није обрађена (уп. Мразовић, Вукадиновић 1990: 364).

¹³ „Вук, а у неупоредиво већим размерама Даничић, у својим речницима дефинисали [су] непроменљиве речи, улазећи на тај начин дубоко у њихову природу. Кратко и упрошћено казано, увиђала се лексичко-семантичка природа тих речи у свој својој разноврсности, али се под њом превиђала њихова синтаксичка вредност и граматичка тежина“ (Грицкат 1983: 7).

ни су примери употребе пак у оквиру сложене реченице од оних кад се јавља у новој реченици, као текстуални конектор итд.

- РМС: пак! I везн. 1. *na!* (I. I). – На њег меће танану кошуљу . . . по кошуљи три танке ђечерме, пак доламу са тридесет путаца. *НП Вук*. Околи војска дуждева, пак их све повеже. *Љуб*. Свака је увала пуштала своје врелашце, прије помамно, пак мочварно и тихо. *Шимун*. Не могаше одољети жељи да их не походи, пак тако започне њихово познанство. *Тип. 2.* (постпозитивно) *ставља реч иза које стоји у супротност према ономе што је речено пре тога: а.* – Жандар се пак церекао потихо. *Донч*. Само дело пак . . . остаје при томе основни носилац његове уметничке вредности. *Т. књ. 3.* нар. песн. *а. али.* – Ти се дижи ноћас из тамнице, пак не иди покрај мора сиња. *НП Вук*. *б. а ипак.* – Мени није ни отац орао, пак је мене хљебом одранио. *НП Вук*. *II речца за појачавање с упитном интонацијом.* – [Кнез] је удао кћер за Дандола. Пак што? Преварио нас је! *Hex*.

Видимо да се у обради лутало између идентификације потврда за везник (значења дата под један и три) и за речцу (значења под арапским и римским бројем два) и да су оне у речничком чланку измешане. То што је значење дата под арапским бројем два сврстано под везник говори о лутајућој природи речца, односно о везничкој природи речца које се користе као текстуални конектори (о функционалној блискости везника и речца в. тачку 3.1.1 овог рада). Дефиниција дата за значење издвојено под два у начелу је добра, али не потпуно прецизна, што у овом случају и није могуће, будући да недостаје претходни контекст.¹⁴

Под римским бројем два издвојено је пак као речца, с прилично уопштеном, али тачном дефиницијом.

- РСЈ: пак I. везн. 1. *па* (I, I). 2. (постпозитивно) *ставља реч иза које стоји у супротност према ономе што је претходно речено: а, али, ипак.* – Речи се губе, дела пак остају. *II. речца за појачавање питања, чуђења, изазова и сл.* – Преварио нас је, пак шта!

Као што видимо, поступак је, мање-више, исти. Разлику видимо у томе што су за значење дата под арапским бројем два, у синонимском делу дефиниције, осим везника *а* наведени и *али* и *ипак*.¹⁵ И дефиниција за речцу незнатно је измењена.

2.3. Обрада грађе РСАНУ за речцу пак

Приликом обрађивања обимне грађе РСАНУ за речцу пак најпре је требало одвојити конкорданце (исписане на лексикографским фишама) у којима је дата лексема употребљена у функцији везника од оних у којима је употре-

¹⁴ Смисао синонимског дела дефиниције, наведен као везник *а*, заправо је садржан у идеји да је реченица: *Жандар се пак церекао потихо* смисаоно, семантички еквивалентна реченици: *А жандар се церекао потихо*, а не да је пак у датој позицији потпуно замениво са *а*.

¹⁵ У вези са овим уп. претходну напомену.

бљена у функцији партикуле. Затим је у многим случајевима било неопходно проширити контекст за све оне примере у којима се речца односила на шири контекст. У вези са овим значајна је напомена коју наводи С. Ристић о томе да „језички материјал са пробраним примерима лексикографа углавном из писаног језика и са реченицом као највећом јединицом анализе није баш репрезентативан корпус за истраживање партикула као јединица комуникативног плана“ (1999а: 94).

2.4. Корпуси коришћени у раду

Одлучили смо да за потребе овог рада грађу за РСАНУ (у раду ћемо потврде из овог корпуса бележити скраћеницом ГрРСАНУ)¹⁶ допунимо примерима из Корпуса савременог српског језика с Математичког факултета Универзитета у Београду Д. Витаса. Овај корпус чини неколико корпуса: Неетикетирани корпус савременог српског језика, Хенингов корпус српскохрватског језика,¹⁷ Изборна криза 2000. године, Неетикетирани корпус Вукових пословица. Ми ћемо примере из ових корпуса, будући да се за конкорданце не наводи извор, обележити скраћеним називима, редом: Корпус српског језика (2.106 резултата за регуларни израз¹⁸ *нак*, већина потврда за речцу), Хенингов корпус (68 резултата, 44 потврде за речцу, 24 за везник), корпус Изборна криза 2000. (77 резултата, све потврде за речцу), корпус Вукових пословица (28 резултата, 3 потврде за речцу, остатак од 25 за везник).

3. УСЛОВЉЕНОСТ ЗНАЧЕЊА РЕЧЦЕ *ПАК* ПОЗИЦИЈОМ У РЕЧЕНИЦИ

У делу рада који следи размотрићемо функције и значења речце *нак* кад није у иницијалној позицији (тачка 3.1) и кад се нађе у њој (тачка 3.2).

3.1. Речца *нак* у неиницијалној позицији

Речца *нак* најчешће се налази у неиницијалној позицији, што Јљ. Поповић истиче као њену главну позициону специфичност (1997: 268). Он каже да се овом речцом, као и њој синонимном речцом *оет*, најчешће истиче контраст између почетног реченичног члана и неког појма из претходне реченице. Због

¹⁶ Како не бисмо превише оптеретили текст, наводимо само аутора, без назива дела и стране.

¹⁷ У питању је корпус текстова послератне југословенске књижевности који је сачинио Хенинг Мрк (Henning Moerk).

¹⁸ Термин који се користи за претрагу у програмима за обраду текста, нешто слично термину *кључна реч*. Више о регуларним изразима в. у Утвић 2002: 66.

тога се она најчешће позиционира иза тог члана (уколико се састоји од једне речи); уколико је реч о синтагми, он истиче да се речца *пак* чешће умеће у ту синтагму него што се распоређује иза ње (исп. нав. дело, 267–268).

3.1.1. *Пак* као кохезивна партикула.

Функционална блискост партикула и везника

Највећи број примера из грађе за РСАНУ потврђује употребу партикуле *пак* у функцији дискурсне, кохезивне партикуле. У раду о партикулама као јединицама семантичке кохезије С. Ристић разликује граматичку кохезију (чију функцију обављају везници и други конектори) од кохезије семантичког типа, коју обављају партикуле. „Иако се партикуле често налазе у позицији везничких елемената и у реченици и у тексту, њихова функција спада у *кохезију семантичког типа*“ (нав. дело, 511). Како каже Ј. Силић, речца *пак* спада у сигнале контекстуалне укључености реченице (1984: 113).¹⁹

На функционалну блискост партикула и везника указивано је више пута у србистичкој литератури. М. Ивић писала је о прилошким изразима који су функционално слични везницима. Она каже да је реч „о модификаторима који садржину дате реченице постављају у одређени семантички однос према претходном саопштењу указујући тиме уједно на њихову међусобну повезаност“ (1978: 4). У такве модификаторе она убраја *напротив*, *међутим*, *штавише*, *према томе*, *наиме*. Говорећи о текстуалним конекторима, Ј. Силић истиче сличност конектора-партикула²⁰ и конектора-везника:²¹ „Тако је конектор *пак* смисаоно близак конектору *а*, конектор *међутим* конекторима *али*, *но*, *него*...“ (исп. Силић 1984: 113; курзив је наш, А. М.). За наше истраживање индикативан је и термин *везничке речце и изрази*, који користе аутори Правописа, а као примере за њих наводе *међутим*, *ипак*, *напротив*, *наиме*, *према томе*, *на пример*, *истина*, *најзад*, *осим тога*, *с друге стране*, *уосталом* и кажу да они „смисаоно повезују целине веће од реченице“ (Правопис 2002: 259). Што се њихове позиције у реченици тиче, каже се да су оне углавном распоређене на почетак реченице или близу њега, будући да се њима „успоставља веза с претходним казивањем“ (нав. дело, 260). О речцама блиским везницима у функционалном смислу пише и Љ. Поповић. И он истиче њихову тенденцију да стоје на почетку реченице или близу њега и у њих убраја *међутим* и *напротив* (1997: 267).

¹⁹ Управо због тога није довољно навести као пример реченицу са речцом *пак* без навођења претходног контекста.

²⁰ У конекторе-партикуле (које сврстава у лексичко-граматичке конекторе) убраја *пак* и *међутим*.

²¹ У конекторе-везнике (које иначе сврстава у граматичке конекторе) убраја напоредне везнике (уп. Силић 1984: 110).

Ако се у вези с партикулама може говорити о основном значењу (у речнику га је, наравно, неопходно издвојити), онда је свакако основно *граматичко* значење ове речце указивање на логичке (смисаоне) односе између сегмената исказа.²² Што се наше грађе тиче, највише је потврда управо за овакву употребу речце *нак*. Што се њеног лексичког значења тиче, највише је потврда за значење супротстављености (те ћемо примере представити у тачкама 3.1.1.1 – 3.1.1.6), а затим истосмерности (3.1.1.7, 3.1.1.8). У тачки 3.1.2 бавићемо се речцом *нак* као интензификаторском партикулом, а у 3.1.3 као модалном партикулом.

3.1.1.1. Значење супротстављености

А. Белић каже да је „истицање по супротности – обично ... значење партикула“ (1958: 75). Интересантно је то да је оно што се издваја као основно лексичко значење ове речце најближе њеној етимологији. Према етимолошком речнику П. Скока, она потиче од прасловенског придева *онак*, чије је значење било „противан смјеру (у моралном значењу) ... Конкретно значење очувало се донекле у адверзативној конјункцији *нак(а)* (Скок 1972, под *онак, na'*).

У нашим граматикама говори се, у вези са супротним реченицама, о супротности и неподударности (исп. Стевановић 1991б: 799–800, 805; Станојчић, Поповић 1992: 355). М. Стевановић праву супротност (типичан случај је песнички контраст) разликује од неподударности појединих реченичних чланова (реченице типа: *Вода је рзала, а камен је ништао*). Неподударност подразумева однос у ком су напоредне супротне реченице такве да су у њима различити субјекти, предикати, објекти или други реченични конституенти. Речца *нак* често се налази у реченицама управо да истакне тај, да тако кажемо, неподударан реченични конституент:

- Бијаше (**он**) сасвим утучен ... **Пандур** се *нак* церекао потихо (И. Дончевић, ГрРСАНУ). **Кирилъ** е имао прву цель предъ очима [да азбука буде корисна]; **Петаръ великий** *накъ* ... старао се улешпати слова печатанѣ (Стерија, ГрРСАНУ). **Сестра** би га по вас дан питала не само за рођаке ... него за сваки грм у лепом Космају. **Јанко** *нак*, већ младић ... причаше јој о свачем (М. Милићевић, ГрРСАНУ). **Турчин** како сједе, одмах по обичају своме напуни лулу и запали; **обрштер** *нак* ходајући по соби учини ону исту погрешку за коју је Турчин дошао на тужбу (Корпус Вукових пословица). **Бројер** је написао теоријско поглавље где је изложио лечење примењено код Берте, прекрштене у Ану О. **Фројд** је *нак* додао неколико клиничких

²² Исп. шта о лексичком значењу партикула које у први план стављају садржај комуникацијске речце каже С. Ристић: „Лексичко значење најопштије се може одредити као значење логичких односа између сегмената исказа“ (1999а: 109).

испитивања из властите праксе (Корпус српског језика). **Пејаковић** је данас директор Дrame Народног позоришта у Сарајеву. **Соколовић** је, *пак*, у Бечу професор глуме на Брукнер конзерваторијуму (исто).

Што се позиције речце тиче, она се налази иза првог члана реченице (*Јанко, обритуер*), иза синтагме (*Петар Велики*) или акценатске целине (*Пандур се, Фројд је, Соколовић је*) коју истиче.

Прве две наведене реченице осим обичне неподударности, у смислу различитих субјеката у двама саставним реченицама, садрже и смисаону супротност (*утученост – цереканье, корисност – изглед*), док остале реченице садрже само неподударност (различите субјекте).

3.1.1.2. О синонимичности речца *пак* и *међутим*

У литератури се често помиње синонимичност речца *пак* и *међутим* (исп. Стевановић 1991б: 809–810; Поповић 1997: 267).

Примере сличне онима које смо навели у претходној тачки Љ. Поповић наводи разматрајући речце *међутим* и *напротив* кад су синонимне речци *пак* (исп. нав. дело, 267, у фусноти). И заиста, у свим наведеним примерима могла би се, без промене значења, уместо речце *пак* употребити *међутим*. У првим двама реченицама уместо *пак* и *међутим* могла би се употребити и речца *напротив*, док у осталим случајевима то не би било могуће. Дакле, услов за употребу речце *напротив* јесте смисаона супротност, док је обична неподударност искључује.

3.1.1.3. Примери из грађе у којима речца *пак* има значење синонимно речци *међутим*²³

- То јој [госпоји] Ируд драговољно допусти, она *пак*, мисто поћ онамо, отидје управ отцу своме (М. Чуић, ГрРСАНУ); Ово би питање било решено кад бисмо имали бар неколико сигурних остатака од ... прапећинаца. Ми *пак* имамо само два наласка (Ј. Жујовић, ГрРСАНУ); У обичним приликама одговара захтевима нашега тела онај начин исхране, на који смо се ... навикли. Ако је *пак* потребе, да се одреди дневна храна за више људи ... онда се ... узимају ... количине азота и угљеника што их тело ... излучује (М. Батут-Јовановић, ГрРСАНУ); Све што о овој врсти Јевтимијева рада знамо, знамо по записима ... Каква су *пак* правила ... по којима су писане те књиге ... то нам није

²³ У РСАНУ речца *међутим* дефинише се као речца која наговештава да се оно што ће се рећи у новој реченици супротставља ономе што је претходно речено или му ограничава значење, домаћај, примену и сл.: али, *напротив*, с друге стране.

познато (С. Симић, ГрРСАНУ). Колико има наших интелектуалаца који знају да је прошле године ... брисано неколико стотина наших имена места ... на територији Арбаније...? За разумевање *нак* свега онога што је претходило арбанаској политичкој данашњици недостаје ... историјски преглед догађаја (Х. Барић, ГрРСАНУ).

3.1.1.4. Правописна или значењска дилема?

Није на одмет напоменути и то да се по Правопису речца *нак* не издваја зарезима, будући да је ненаглашена (2002: 263). М. Стевановић каже: „Иако су ове две речи потпуно исте функције као партикуле за означавање супротности: *међутим* се обично ставља међу зарезе, а *нак* – врло ретко“ (1991б : 810).

Међутим, наше запажање на основу прегледане грађе говори да се речца *нак* често издваја зарезима. Ми претпостављамо да би узрок овог колебања могао бити управо у томе што *нак* често јесте синонимно са *међутим*, али то није увек случај. Могуће је да се због тога ставља међу зарезе и оно *нак* које има другачије значење. Ми се овим питањем у раду нећемо даље бавити, али би свакако било интересантно наћи одговор на њега.

3.1.1.5. Речца *нак* уз конфронтативне конекторе

Речца *нак* користи се у реченицама које садрже тзв. конфронтативне конекторе, нпр. *с једне стране ... с друге стране...*²⁴ Како каже Ј. Силић, „у *tekstu* се с *konfrontativnim* *konektorima* *jedan* *dio* *sadržaja* *teme* *stavlja* *nasuprot* *drugom* *dijelu* *sadržaja* *teme*, *te* *se*, *na* *ovaj* *ili* *onaj* *način*, *jedan* *drugome* *suprotstavljaju*“ (1984: 122).

- Онај први устанак прогута толике скупе жртве за свету ствар, па се слобода измаче ... други устанак *нак* однегова дрво слободе (Г. Поповић, ГрРСАНУ). Тежину првог задатка увиђа сваки. Други задатак *нак* може многима изгледати доста лак (С. Јовановић, ГрРСАНУ).

3.1.1.6. Речца *нак* у независнословеним реченицама

Осим што се јавља као јединица текстуалне кохезије, речца *нак* може се наћи и у независнословеним (асиндетским и синдетским) супротним реченицама. У нашој грађи постоји неколико таквих примера:

- Срце мекано, правда *нак* строга (Стерија, ГрРСАНУ).²⁵ Акцентовано двогласно *љ* говорило се као *ia*, *ea*, неакцентовано *нак* као *e*

²⁴ Овај термин користи Ј. Силић (1984: 109, 122).

²⁵ Овај пример посматрамо као пример са елидираном енклитиком: *Срце (је) мекано...*

(Ј. Бошковић, ГрРСАНУ). Форма је производ човека, материја *нак* природе (Д. Митриновић, ГрРСАНУ). После готовог сољења месо ставити у дим и то мање комаде држати 8 дана, веће *нак* 8–14 дана (Корпус српског језика). Казивање филозофије је ... декларативније, експлицитније ... док је *нак* израз литературе ... продубљен (П. Матвејевић, ГрРСАНУ).

Прва три наведена примера су асиндетске супротне реченице, а улогу супротног везника (редом, то би могли бити *али*, *док*, *а*) преузела је речца *нак*. Прве четири реченице садрже појмове који су антонимијског карактера (*срце – правица; мекан – строг; форма – материја; човек – природа; мање – веће*). Дакле, речца *нак* у овим примерима само наглашава постојећи, очигледан однос супротности. У последњем наведеном примеру постоји супротни везник *док*, а речца *нак*, која стоји после акценатске целине, наглашава експлицитну супротност.

3.1.1.7. Речца *нак* као кохезивна партикула са значењем истосмерности

Интересантна је употреба речце *нак* у следећим примерима:

- Са питањем о изворности стоји у тесној свези друго **о унутрашњој вредности**. **Унутрашњу *нак* вредност** песама условљава дух (К. Руварац, ГрРСАНУ). Старац ... (је) остао сам **са** својом **унучади** те их одхранио од малена. **Били *нак* унуди** сад већ поодрасли момчићи (И. Брлић-Мажуранић, ГрРСАНУ). **Предњи се зид *нагао*** ка улици, те су га подупрли гредама... **Та *нак* појава** указује на таласање тла (Ј. Михаиловић, ГрРСАНУ). Смрт мајке је послужила као рационализација **за подвесну глембајевску мржњу** коју главни јунак носи у себи. **Та *нак* мржња** ... проистиче из природе саме глембајевштине (Н. Милошевић, ГрРСАНУ).

Речцом *нак* у другој реченици истиче се појам који се помиње у првој реченици, а у другој се понавља, додатно објашњава, прецизира и сл. Дакле, у овим примерима речца *нак* није контрастивна речца, њено значење блиско је речци *наиме*.²⁶ Ову врсту успостављања везе између реченица или делова текста врше, по терминологији Ј. Силића, репризни конектори (у нашим примерима *унутрашња вредност*, *унучад*, *мржња*) или синонимски конектори (*предњи се зид *нагао* ... та појава*). Ти се конектори често комбинују са деиктичким (показна заменица *тај* и др.) (у нашим примерима *та ... појава, та ... *нак* мржња*) (Силић 1984: 115–116, 118).

²⁶ Речцу *наиме* С. Ристић сврстава у парадигму партикула са значењем узајамности и под значењем појашњавања (Ристић 1999а: 109).

3.1.1.8. Речца *пак* у финалној позицији

Занимљив је једини пример у ком речца *пак* има експликативни карактер и налази се, условно речено, у финалној позицији. Кажемо условно речено будући да најављује потоњи контекст:²⁷

- Ја ћу ти још нешто казати, то *пак*: да и Галицки није ништа крив (С. Новаковић).

Дакле, речца *пак* синонимна је речци *наиме*.

3.1.2. Речца *пак* као интензификаторска партикула после везника

У грађи за РСАНУ пронашли смо невелик број примера (навешћемо само по један пример за сваку наведену комбинацију) употребе речце *пак* после независних везника (*или, и, ни, а*):

- Знати о Полићу само толико, да је рођен у Пећинама ... *или пак*, да је дуго лутао свијетом ... значи знати врло мало (В. Мариновић, ГрРСАНУ). Нијесам се, браћо, препануо, / Од Турака, *ни пак* од пандура (Вук, нар. песма, ГрРСАНУ). Затворена врата на капију, / Затворена *и пак* заклопљена (исто). На ме си се намрдио, *а пак* си и ти чесан ио (јео) (Ђ. Даничић, пословице).

Чини нам се да речца *пак* у споју с везницима *и, ни, а* има значење проширивања и појачане мере (*ни пак ... као ни; и пак ... и још; а пак ... а чак*). Њена употреба у овом значењу данас није могућа (није згорег да напоменемо да су сви други примери за спојеве *ни пак* и *и пак* из народних песама).

Данас је уобичајена само употреба партикуле *пак* после везника *или* и *нити* (не после *ни*):

- По потреби узети и две кашичице вашег омиљеног домаћег слатког *или пак* 125 грама свежих или замрзнутих јагода, малина, боровница... (Корпус српског језика).

У корпусу српског језика направили смо претрагу за регуларни израз *или пак* (дакле, везник и речца у контактної позицији) и добили смо 291 резултат који потврђује овај спој.²⁸

²⁷ У раду посвећеном конекцији и конјункцији као двама типовима везничких функција, Ј. Јовановић говори о томе како речца *наиме* заједно с потоњим контекстом, који најављује, упућује анафорички на претходни контекст: „'Наиме', које је усмерено ка претходном контексту, укључивши се у потоњи – функционише као спона међу њима – повезује их. Ту ћемо функцију назвати конексионом“ (2005: 304).

²⁸ Нашли смо и три примера у којима се између *или* и *пак* налази енклитика (*се* или *је*), али се на томе нећемо задржавати.

- Министар Иванишевић је рекао да ни једна марка, *нити пак* динар нису дати за адаптацију и проширење стана Мила Ђукановића (Корпус српског језика).

Претрагом по регуларним изразу *нити пак* добили смо 36 резултата (за контактну позицију везника и речце).

3.1.3. Речца *нак* као модална речца

Најмање потврда имали смо за *нак* као модалну речцу, којом се изражава став према садржају исказа, и то у значењу:

- подозривости, чуђења, неверице: А откад си *нак* и глух, чоече? (И. Војновић, ГрРСАНУ). Она ми ... рече, да би хтјела да постане мајком... Мила *нак* мајка?! (Б. Ливадић, ГрРСАНУ).
- недоумице, запитаности, преиспитивања: Е да ли *нак* ово моје дјело одговара изреченој цели, то нека пресуде непристрасно они, кои су на то позвати (Е. Јосимовић, ГрРСАНУ).

Овакву употребу требало би, по нашем мишљењу, квалификовати као застарелу и нераспрострањену.

3.2. *нак* у иницијалној позицији као конверзациона партикула са илокутивним значењским компонентама

Дефиницију конверзационих партикула преузимамо од ауторки П. Мразовић и З. Вукадиновић. То су, дакле, партикуле које се „јављају у одређеним говорним чинovima, у конверзацији, и изражавају став говорника. One gotovo nimalo ne doprinose opisu sadržaja određenog iskaza, ali ... modifikuju ilokutivnu komponentu govornih činova, tj. nameru govornika“ (Мразовић–Вукадиновић 1990: 422).

У литератури се истиче како речца *нак* не може заузети прво место у реченици (исп. Стевановић 1991б: 810; Силић 1984: 114; Поповић 1997: 268). Истиче се и како *нак* на почетку напоредне реченице није речца, већ саставни везник (Стевановић 1991б: 810; Поповић 1997: 269). У нашој грађи партикулу *нак* пронашли смо у иницијалној позицији, али, како је то већ иситицано, никад у напоредним реченицама. Пронашли смо мали број оваквих примера, и то претежно у дијалошком тексту (у обраћању или у реакцији на исказ саговорника, у реплици):

- на почетку реченице користи се у тзв. фативној функцији²⁹ (функцији започињања, настављања и завршавања комуникације), нпр.: *Пак* би л' знао казати ми данас, / Хоћу л' видет прадедовску Бојку (Ћ. Јакшић, ГрРСАНУ); *Пак* како ћемо сада? настави се разговор под сјеницом у врту (Ј. Јурковић, ГрРСАНУ). Новак настави ... Режу му [петлу] хухор [кресту] да заборави доњу рану при горњој... А судија: „*Пак?*“ (С. М. Љубиша, ГрРСАНУ).³⁰
- користи се за изражавање слагања, сагласности или непротивљења; ова употреба одговара реактивној функцији комуникативног чина, будући да се односи на начин на који неко реагује на оно што му је саопштено:³¹ Е, нисмо добро подијелили, него дај да опет наново дијелимо. – *Пак* ја не марим, можемо слободно (М. Стојановић, ГрРСАНУ); Сутра ће сви ић на вашар у варош, а ти ћеш, Иване, остат на салашу. – *Пак*, мени се баш ни не иђе (Речник бачких Буњеваца, ГрРСАНУ);³² Ми то не ћемо јести. – *Пак* не једите (Речник ЈАЗУ, ГрРСАНУ).

О илокуцијским компонентама у структури лексичког значења партикула и њиховом сврставању у парадигме на основу тих компонената писала је С. Ристић. Оне које се користе за успостављање комуникације (прва група наших примера) јављају се као експоненти конвенционалног говорног чина (исп. Ристић 1999б: 125–126), а оне које се користе за изражавање емоционално-експресивног односа према садржају комуникације или према саговорнику (друга група наших примера) као експоненти експресивног говорног чина (нав. дело, 124).

Речца *пак* у иницијалној позицији у савременом српском књижевном језику није потврђена примерима. Примери који потврђују овакву употребу са краја су XIX и са почетка XX века. Можемо да закључимо да се партикула *пак* могла наћи у иницијалној позицији, али да она тада није имала контрастивно значење, већ је била синонимна партикули *па*. На основу релативно малог броја оваквих примера у речничкој грађи, квалификатору *застарело* вероватно би требало додати и квалификатор *нераспрострањено*.

²⁹ О појму фативне функције, који је М. Ивић преузела од Р. Јакобсона, в. Ивић (2005: 83).

³⁰ Овакву употребу речце *пак*, самосталну са упитном интонацијом, у виду реплике, бељежи и Вук (уп. Вуков рјечник, под *пак*).

³¹ О појму реактивне функције в. Ивић (2005: 84).

³² Овај пример је унеколико другачији од осталих, будући да је речца *пак* потпуно интонационо издвојена на почетку реченице; аутори речника дефинисали су је као: *па нека, па* (исп. Речник бачких Буњеваца). Грађа из овог речника улази у грађу за РСАНУ.

4. ХОМОНИМИ ИЛИ КОНВЕРЗИВИ?

Будући да се *пак* јавља и као везник (који је, додуше, застарео) и као речца, намеће нам се питање лексикографског представљања ове лексеме. Пракса у РСАНУ у вези са хомоформним лексемама није потпуно уједначена. У неким случајевима оне се дају под истом одредницом, када се у оквиру полисемантичке структуре дате лексеме као основно наведе значење које припада једној врсти речи, а као једно од секундарних значења (обично последње) оно које одговара употреби у некој другој синтаксичкој функцији (исп. лексеме *кад*, *али*, *и*, *нити*), обично с дефиницијом типа: *у везничком значењу* или *у прилошкој служби*.

Друга варијанта је да се припадност различитим врстама речи представи у различитим одељцима лексикографског чланка, уз одвајање римским бројевима. Такав је поступак, на пример, примењен у обради лексема *нека*, *ни*.

Чини нам се да је прва варијанта више у складу са правилима изнетим у Упутствима за обраду речничке грађе: „Прелази речи из једне категорије у другу, који су чешћи код непроменљивих речи чак и кад су оне домаће, показују се на тај начин што се реч одредница даје са ознаком оне врсте којој она припада по чешћој употреби или по пореклу, али се под засебном тачком значења, у загради ... каже у којој се служби још употребљава. Тако неки прилог може бити у служби свезе, или у служби предлога, а свеза у служби узвика итд. В. пр. код *али* (6), *адађо*.

Од тога, разуме се, треба разликовати случајеве кад реч одиста припада двама категоријама, те је треба показати у двама одредницама; в. пр. код *близу*¹ и *близу*²⁴ (Упутства 1959: члан 313).³³

Варијанта са одељцима одвојеним римским бројевима је новија и очигледно је резултат сазнања, које, колико је нама познато, у накнадним дорађивањима Упутстава није експлицитно, да се речи које су заједничког порекла (нпр. прилог и предлог *близу*) не могу у речнику представити као хомоними, будући да хомоними морају бити речи исте врсте (исп. Тафра 2005: 114; Драгићевић 2007: 320).

Уместо овог, да кажемо, прелазног решења, свакако би било боље осавременили Упутства за израду РСАНУ и у њих додати члан посвећен кон-

³³ Говорећи о томе како се значења и функције везника често преплићу с прилозима, И. Грицкат примећује како се, у случају везника *и*, његово значење протеже од правог везничког, преко „везничког истицајног“ (наводи пример: *И он је ту био*) до допусног (наводи пример: *Ако уопште и дође*). У вези са тим, она закључује да „степен околиналности у тој појави треба да служи као мерило за одлуку да ли да се нека реч смести (и) у другу врсту, или ће се само указати на могућност њене променљиве употребе, у синтаксичким, а не класификационим оквирима“ (1983: 12).

верзивима, речима насталим тзв. безафиксалном творбом. Овим питањем задиремо у област која за лексикографију није једноставна, наиме у област разграничавања полисемије од конверзије.³⁴ Б. Тафра примећује да је „problem konverzije za leksikografiju nešto širi nego za gramatiku jer se gramatika ne mora baviti pojedinačnim slučajevima, a leksikografija mora“ (2005: 113). Ова ауторка истиче да би конверзиве свакао требало давати као посебне одреднице, али да их, за разлику од хомонима, не треба обележавати степеновањем.³⁵ Ми смо, у складу са овим мишљењем, предложили да се пак као речца и као везник представе кроз два лексикографска чланка.

5. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: ПРЕДЛОГ ЗА ЛЕКСИКОГРАФСКУ ОБРАДУ РЕЧЦЕ ПАК:

1. **пак** (кад је наглашено п^ак) речца **1.** у *постпозицији*, служи за *смисаоно повезивање појединих сегмената текста и њихово истицање а.* за *истицање по супротности 1)* као *конектор између две реченице, користи се у другој од њих, обично иза првог реченичног члана (акцентске целине или синтагме), који је најчешће у функцији субјекта, и служи томе да истакне тај члан, који је обавезно другачији од оног у првој реченици.* 2) *указује да је оно што се износи другом реченицом супротно или другачије у односу на оно што је претходно речено, међутим.* 3) *за истицање различитости у другој од две смисаоно супростављене реченице, које почињу изразима типа: први ... други...* 4) *служи за истицање различитости у другој од две независноскожене (асиндетске или синдетске) супротне реченице.* **б.** за *истицање по истосмерности 1)* у *другој од две реченице, за истицање појма који се помиње у првој реченици, а у другој се понавља, додатно објашњава, прецизира и сл.* 2) *заст. нераспр. у финалној позицији, истиче додатно, прецизније објашњење, наиме.*
2. *као интензификаторска, градуелна партикула, после везника, истиче њихово значење а. после везника или, истиче алтернативно значење у раставним реченицама.* **б.** *заст. после везника ни, истиче, појачава значење негације, чак.* **в.** *заст. после везника и, истиче, градира са-*

³⁴ Више о овом питању в. у Драгићевић 1997 (142–144).

³⁵ „Будући да је класична подјела riječi на врсте још увјек главни критериј за успоставу натукнице, у једном се рјечничком чланку не би смјеле наћи двије одреднице за врсту riječi. Nova gramatička odrednica vrste ujedno je i mjerilo za успоставу нове натукнице. Она је знак да је riječ о новој лексичкој јединици која се разликује и граматички и семантички од свoga homografskoga парњака“ (2005: 113).

држај њиме уведеног накнадног садржаја, поврх тога, још. г. заст. после везника а, истиче његово супротно значење.

3. заст. као модална речца, модификује цео исказ или онај његов део који је носилац реченичне интонације, којем се придаје посебна важност а. за изражавање подозрености, чуђења, неверице б. за изражавање недоумице, запитаности, преиспитивања.
4. заст. нераспр. у иницијалној позицији а. за започињање, настављање и завршавање комуникације б. за изражавање слагања, сагласности или непротивљења.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Белић 1958:** А. Белић, *О језичкој природи и језичком развоју*, књ. I, Београд: Нолит.
- Гортан-Премк 1984:** Д. Гортан-Премк, „Обрада предлога у великим описним речницима“, у: *Лексикографија и лексикологија*, зборник радова, Нови Сад – Београд: Матица српска, Институт за српскохрватски језик САНУ, 35–39.
- Гортан-Премк 1997:** Д. Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Библиотека *Јужнословенског филолога*, нова серија, књ. 14, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Грицкат 1983:** И. Грицкат, „О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци“, *Јужнословенски филолог XXXIX*, Београд, 1–41.
- Драгићевић 2007:** Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Згуста 1991:** Л. Згуста, *Приручник лексикографије*, Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ивић 1978:** М. Ивић, „О српскохрватским реченичним прилозима“, *Јужнословенски филолог XXXIV*, Београд, 1–16.
- Јовановић 2005:** Ј. Јовановић, „Конекција и конјункција – два типа везничких функција“, *Српски језик 10/1–2*, 301–317.
- Ковачевић 1997:** М. Ковачевић, „Дистрибуција и правила употребе партикула и и ни у српском књижевном језику“, *Наш језик XXXII/1–2*, Београд 7–25.

- Ковачевић 1998:** М. Ковачевић, „Диференцијација партикула и хомоформних (дијелова) везника“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, књ. 27/2, 215–228.
- Мразовић–Вукадиновић 1990:** Р. Mrazović, Z. Vukadinović, *Gramatika srpsko-hrvatskog jezika za strance*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Dobra vest.
- Поповић 1997:** Љ. Поповић, *Ред речи у реченици*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Правопис 1960:** *Правопис српскохрватског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Правопис 2002:** М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српског језика*, Нови Сад – Београд: Матица српска, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ристић 1999а:** С. Ристић, „Партикуле и њихови функционални еквиваленти (лексичкосемантичке и функционалне карактеристике)“, *Реч. Смисао. Сазнање (студија из лексичке семантике)*, Београд: Филолошки факултет, 93–117.
- Ристић 1999б:** С. Ристић, „Илокуцијски аспекти употребе партикула“, *Реч. Смисао. Сазнање (студија из лексичке семантике)*, Београд: Филолошки факултет, 118–127.
- Ристић 2004:** С. Ристић, „Партикуле као јединице семантичке кохезије“, *Српски језик* 9/1–2, Београд, 505–514.
- Силић 1984:** Ј. Silić, *Od rečenice do teksta*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Станојчић–Поповић 2002:** Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Грамматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1991а:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, књ. I, Београд: Научна књига.
- Стевановић 1991б:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, књ. II, Београд: Научна књига.
- Тафра 2005:** В. Tafra, *Od riječi do rječnika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Упутства 1959:** Упутства за израду Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, Институт за српски језик (интерно издање), Београд.
- Утвић 2002:** М. Утвић, „Регуларни изрази“, *Свет речи* 13–14, Београд, 66–68.

КОРИШЋЕНИ РЕЧНИЦИ:

- Вуков рјечник:** В. С. Карацић, *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Београд: Државна штампарија Краљевина Србије, 1935.
- Речник бачких Буњеваца:** М. Пеић и Г. Бачлија, *Речник бачких Буњеваца*, Нови Сад – Суботица: Матица српска, Суботичке новине, 1990.
- РЈА:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.
- РМС:** *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска (I–III) и Загреб: Матица хрватска) 1967–1978.
- РСАНУ 1984:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XVIII, Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српск(охрватск)и језик, 1959–.
- РСЈ:** *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Скок:** Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971–1974.

THE PARTICLE PAK („ON THE CONTRARY“)
IN THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

In this paper the author presents a semantico-syntactic and pragmatic analysis of the particle *pak* („on the contrary“) in the Serbian language. The aim of this analysis is to make a full and systematic description of the lexeme in question in the process of compiling *The SANU Dictionary of the Serbo-Croatian Literary and Vernacular Language*. Furthermore, the author points out the problems that may confront lexicographers when dealing with functional words. The particle *pak* is derived from the corresponding conjunction via conversion. For that reason, the word *pak* should be represented as a particle and a conjunction in two separate dictionary entries, which is in accordance with the tenets of modern lexicology.

Aleksandra Marković